

Broedvogels van de Geeserstroom tien jaar na de herinrichting

Arend J. van Dijk & Joop Kleine

In 2008 beschreef Piet Kerssies de broedvogelbevolking van het toen nieuw ingerichte gebied van de Geeserstroom ten noordwesten van Gees. Hij noemde het een nieuw vogelparadijs. In 2015 hebben wij dit gebied opnieuw geïnventariseerd maar tevens de overige delen van het heringerichte Geeserstroomgebied. Er werden 95 broedvogelsoorten met 3077 territoria vastgesteld, waaronder een opmerkelijk groot aantal in Drenthe gewoonlijk niet dikgezaaide water- en moerasvogels, zoals Roerdomp, Porseleinhoen, Rietgors, Snor, Waterral en Zomertaling. En daarnaast ook nog enkele Geoorde Futen, Grauwe Klauwieren, IJsvogels, Paapjes en Wielewalen, een Draaihals etc. Hoe ziet het gebied er nu uit, welke vogelsoorten en aantallen zitten er en hoe is hun verspreiding? Is er iets te zeggen over de aantalsontwikkeling sinds de herinrichting?

In het gebied tussen Hoogeveen en Emmen was voor het atlasproject 2013-2015 onvoldoende geïnventariseerd en in het laatste atlasjaar zijn wij als hulptroepen ingevlogen om de atlasblokken 1745 en 1755 onder de loep te nemen. Uit www.waarneming.nl blijkt dat sommige delen van de Geeserstroom weliswaar frequent door vogelaars bezocht worden, maar daarbij gaat het vooral om losse meldingen. Na enkele winterbezoeken is het plan opgevat om in het broedseizoen het gehele moerasgebied van het heringerichte gebied van de Geeserstroom van Meppen tot Zwinderen met de BMP-methode intensiever te inventariseren dan voor het atlasproject vereist is. Het landschap zag er zeer intrigerend en voor broedvogels veelbelovend uit. Inventariseren is een kolfje naar onze hand..... hoewel het was een aardig groot en soms moeizaam te doorwaden gebied, maar de uitkomsten waren er dan ook naar. In dit artikel geven we een overzicht van de broedvogelstand van de Geeserstroom in 2015. In het gebied liggen drie BMP-telgebieden, waarvan er één langjarig is geïnventariseerd. Voor zover mogelijk hebben we hieruit de aantalsontwikkeling gedestilleerd en onze aantallen van 2015 er mee vergeleken.

Gebied

De Geesertroom (656 ha), tussen Meppen, boswachterij Gees, Zwinderen en Gees, is een stroomdal waarin van noord naar zuid een beek loopt met de namen Marsstroom, Geeserstroom en Loodiep (figuur 1). Bij herinrichting in 2005-06 werd herstel van natuurlijke afvoer van oppervlaktewater en een structurele verhoging van de grondwaterstand nagestreefd. Het gebied fungeert thans onder andere als

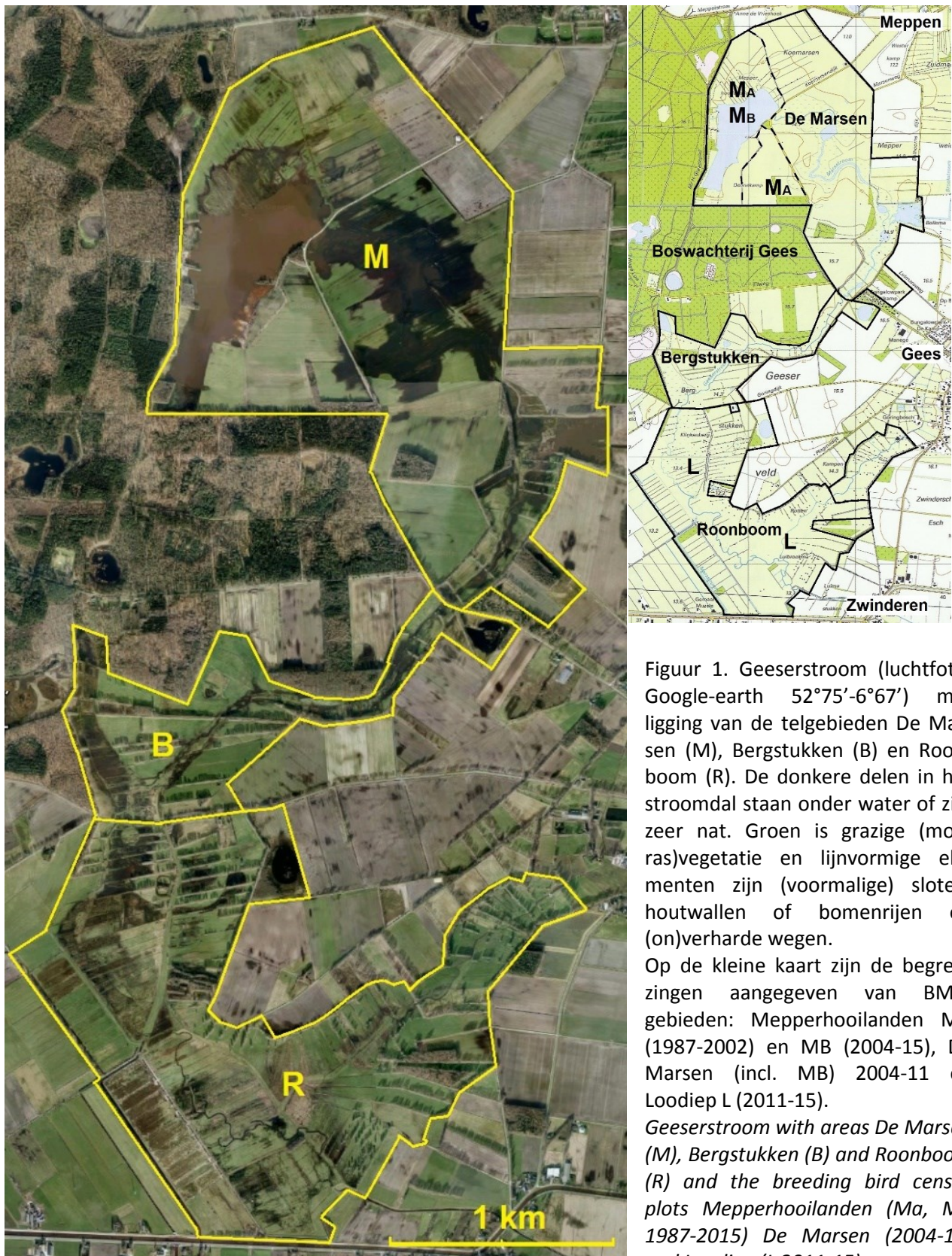
wateropvang. De gekanaliseerde beekloop werd gedempt en een nieuwe meanderende beek van ongeveer 2-3 m breed en 20-50 cm diep aangelegd. In De Marsen kreeg de beekloop de vorm van een ondiepe 3-4 m brede en maximaal 10-20 cm diepe slenk. In de Mepperhooilanden werden enkele tientallen ha cultuurland afgegraven tot een diepte van 60-70 cm en dat is nu een ca 40 ha grote permanent waterhoudende plas (zie ook Kerssies 2008). Elders in het gebied zijn op vijf plekken plassen ontstaan in (gegraven) laagten. Lokaal zijn de oorspronkelijke sloten in het voormalige agrarische landschap gedempt. Langs de oostgrens van De Marsen en langs de zuid- en westgrens van Roonboom zijn enkele lage dijken aangelegd.

In maart-april 2015 stond op ca 60% van het gebied 5 tot 50 cm water, in de sloten, In 2015 bestond het gebied voor ruim de helft uit open moerasgebied (379 ha, 58%), voor bijna een derde uit halfopen grasland (202 ha, 31%, incl. 16,5 ha hoogopgaand bos) en de rest open (voormalig) grasland (75 ha, 11%).

Het centrale deel van De Marsen en het zuidwestelijk deel van Roonboom hebben een open landschap met alleen lokaal bomenrijen of bosjes. In de lage en natte delen bestaat de begroeiing grotendeels uit pitrus en liesgras met restanten van deels verzopen voormalig agrarisch grasland. Lokaal zijn er kleine velden met riet, lisdodde en struisriet. Her en der langs voormalige perceelsgrenzen staan tot 4 m hoge grauwe/geoorde wilgen. In de omgeving van de beekloop is het terrein meestal open en meer naar de randen neemt de beslotenheid toe. Twee vennen in het gebied hebben een begroeiing van onder andere veenmos en rondom opslag van berken. De drogere gronden bestaan uit graslanden uit de tijd van de agrarische bedrijfsvoering.

Het zuidelijk deel van De Marsen, tegen de rand van boswachterij Gees, de gehele Bergstukken en het noordelijke en oostelijke deel van Roonboom hebben een halfopen landschap met smalle percelen, bomenrijen, houtwallen, solitaire bomen en bosjes. Oude eiken voeren de boventoon in de hogere-, en elzen in de lagere delen. Enkele percelen zijn begroeid met 2-5 m hoge grauwe/geoorde wilgen of dichte jonge opslag van elzen en berken. Dichte ondergroei van struiken en bramen is er vooral op de hogere delen aan de randen van Roonboom en lokaal langs de beekloop aan de zuidzijde van De Marsen, het minst in de Bergstukken en in De Marsen tegen de boswachterij aan. Het langzaam aftakelende halfopen, voormalige cultuurlandschap heeft een wat rommelig karakter met deels in verval geraakte elementen, zoals veel met bramen en andere opslag verruigde houtwallen, singels, bomenrijen en perceelsgrenzen met vooral in de overgangsgebieden naar natte gedeelten veel tentakels van dode of afstervende bomen en struiken en omgevallen dode bomen. Graslanden zijn er vaak verruigd.

In het zuidelijke deel van De Marsen, aan de oost- en zuidoostgrens van Roonboom en elders liggen enkele kleine bospercelen (16,5 ha) met voornamelijk tot 15 m hoge eiken en verder oude dennen, sparren en lariksen en elzen. In sommige deels verzopen bosjes is het een wirwar van (half)dode omgewaaide bomen. In Roonboom bestaat de bosondergroei vooral uit opslag van braam, klimop en jonge bosopslag. In de bosjes tegen de boswachterij aan is er nauwelijks ondergroei.



Grote delen van zowel de natte als droge gronden in De Marsen en Bergstukken worden begraasd door Schotse hooglanders. In het natte vroege voorjaar liepen vele

tientallen hooglanders vooral geconcentreerd op enkele graslanden en in eikenbosjes in de Bergstukken en op droge percelen in de Mepperhooilanden, waar het vee ook werd bijgevoerd. Deze percelen waren lokaal ‘overbegraasd’ (kale bodem). Naderhand graasden de hooglanders meer verspreid. In de noordelijke en oostelijke delen van De Marsen werden weinig hooglanders gezien. Roonboom werd in juni 2015 alleen in het centrale zuidoostelijke open moerasgebied begraasd door kleine kuddes koeien, maar gezien de tredsporen en rasters was het begraasde gebied in het zuidelijke deel van Roonboom in voorgaande jaren groter. Grote delen van de half-open graslanden in het noordelijke deel van Roonboom zijn onbegraasd, behoudens enkele kleine percelen met schapen. In de uitloper van het kleinschalige beekdal richting Gees worden diverse kleine percelen begraasd door koeien, schapen, paarden of geiten.

Het gebied wordt doorsneden of begrensd door enkele (on)verharde wegen, die deels over dijken lopen. Op onverharde wegen werd in het natte voorjaar van 2015 weinig gewandeld of gefietst; sommige paden waren zelfs met laarzen ternauwernood droog door te komen. Over de zuidzijde van Roonboom loopt een hoogspanningsleiding. Het gebied valt grotendeels onder het beheer van Staatbosbeheer. Her en der liggen enkele particulier beheerde bossen en graslanden.



Waterplas in het Loodiep aan de noordzijde van Roonboom met oeverbegroeiing van vooral ijle lisdodde, 31 mei 2015. *Open water in the Loodiep with a sparse vegetation of mainly reedmace.*

Methode

De Marsen (324 ha) is door Joop Kleine geïnventariseerd, Roonboom en Bergstukken (332 ha) door Arend van Dijk volgens de methode BMP-Alle soorten (Boele & van Dijk 2011). De Marsen zijn tussen 7 april en 26 juni op 9 datums, gedurende 36 uren bezocht. In Roonboom/Bergstukken vielen 8 bezoeken tussen 4 april en 7 juni en ging het om 49 velduren. Elf bezoeken begonnen in de nacht of ochtendschemering en duurden meestal 5-9 uren. Drie bezoeken van elk 2-3 uren vielen overdag en drie van 1-3 uren in de avond en begin van de nacht. In totaal is 7,8 minuten per hectare aan veldwerk besteed.

Vanaf wegen en paden konden grote gebiedsdelen voldoende bestreken worden, maar in het centrale deel van De Marsen en langs de loop van het Loodiep in Roonboom kon dit alleen door het lopen van raaien ongeveer om de 250 m dwars door de moerasvegetatie of door insteken naar de beekloop te maken. Niet met lieslaarzen bereikbare plekken in Roonboom werden van zo dichtbij mogelijk gedurende 15-30 minuten geobserveerd. In gebieden met dichte houtwallen en bos werd een waarnemingscirkel van ongeveer 50 m aangehouden.

Waarnemingen van De Marsen zijn handmatig geïnterpreteerd, die van Bergstukken en Roonboom met autocluster.

De aantalsontwikkeling in de Geeserstroom wordt beschreven met behulp van BMP-tellingen van de Mepperhooilanden 1987-2015, een gebroken reeks met inventarisatie van bijzondere soorten in 2004-15 door P. Modderkolk (75 ha; M_B in figuur 1) en alle soorten in 1987-2002 door E. Puyman (met vier ontbrekende jaren, 104 ha; M_A). In De Marsen (324 ha) zijn alle soorten geïnventariseerd in 2007-08 (Kerssies 2008), waaraan 2009 en 2010-11 (gecombineerd) zijn toegevoegd. In Loodiep (200 ha; L in figuur 1) zijn alle soorten geïnventariseerd door G. van Tellingen in 2011-15. Aanvullende waarnemingen van (potentiële) broedvogels uit alle gebieden uit 2004-14 zijn geput uit www.waarneming.nl.

Resultaten

De inventarisatie in 2015 leverde 95 broedvogelsoorten en 3077 paren op. Broedvogels zijn ingedeeld naar drie typen habitat: water en moeras, open grasland en half-open grasland met bosjes. Telgegevens zijn samengevat in tabel 1 met per vogelsoort de getelde aantallen, de dichtheid in het hele gebied, toekenning aan habitatype en voorkomend op de Rode lijst (van Beusekom *et al.* 2005). De verspreiding van broedvogels wordt toegelicht aan de hand van kaarten van enkele kenmerkende vogelsoorten.

Tabel 1. Totaal broedparen in de Geeserstroom (656 ha) en in de drie deelgebieden, met berekende dichtheid per 100 ha, aanduiding van broedhabitat (H - halfopen grasland, M – moeras, O – Open grasland) en voorkomend op de Rode Lijst. *Number of all breeding birds in Geeserstroom (656 ha) and in the three sub-areas, density per 100 ha, breeding habitat (H – wood-pasture landscape, M – marshland, O – open pastures) and R is quoted in the Dutch Red list.*

A: De Marsen, B: Bergstukken, C: Roonboom

Soort Species	A	B	C	Totaal	N/100 ha	Habitat	RL
Oppervlakte Area (ha)	324	80	252	656	656		
Dodaars <i>Tachybaptus ruficollis</i>	2	2	3	7	1.1	M	
Fuut <i>Podiceps cristatus</i>	6	0	1	7	1.1	M	
Geoorde Fuut <i>Podiceps nigricollis</i>	2	0	0	2	0.3	M	
Roerdomp <i>Botaurus stellaris</i>	3	3	4	10	1.5	M	R
Ooievaar <i>Ciconia ciconia</i>	0	0	2	2	0.3	O	
Knobbelzwaan <i>Cygnus olor</i>	4	3	3	10	1.5	M	
Grauwe Gans <i>Anser anser</i>	26	24	26	76	11.6	M	
Grote Canadese gans <i>Branta canadensis</i>	4	1	1	6	0.9	M	
Nijlgans <i>Alopochen aegyptiacus</i>	9	4	6	19	2.9	M	
Bergeend <i>Tadorna tadorna</i>	1	0	0	1	0.2	M	
Krakeend <i>Anas strepera</i>	10	2	11	23	3.5	M	
Wintertaling <i>Anas crecca</i>	10	2	2	14	2.1	M	R
Wilde Eend <i>Anas platyrhynchos</i>	63	34	83	180	27.4	M	
Zomertaling <i>Anas querquedula</i>	6	3	10	19	2.9	M	R
Slobeend <i>Anas clypeata</i>	10	0	6	16	2.4	M	R
Tafeleend <i>Aythya ferina</i>	1	0	2	3	0.5	M	
Kuifeend <i>Aythya fuligula</i>	18	5	5	28	4.3	M	
Bruine Kiekendief <i>Circus aeruginosus</i>	0	0	1	1	0.2	M	
Buizerd <i>Buteo buteo</i>	2	2	4	8	1.2	H	
Kwartel <i>Coturnix coturnix</i>	1	1	1	3	0.5	O	
Fazant <i>Phasianus colchicus</i>	2	0	7	9	1.4	H*	
Waterral <i>Rallus aquaticus</i>	24	6	31	61	9.3	M	
Porseleinhoen <i>Porzana porzana</i>	7	0	8	15	2.3	M	R
Waterhoen <i>Gallinula chloropus</i>	30	6	27	63	9.6	M	
Meerkoet <i>Fulica atra</i>	71	23	56	150	22.9	M	
Scholekster <i>Haematopus ostralegus</i>	1	1	0	2	0.3	O	
Kleine Plevier <i>Charadrius dubius</i>	2	0	1	3	0.5	O	
Kievit <i>Vanellus vanellus</i>	3	6	0	9	1.4	O	
Watersnip <i>Gallinago gallinago</i>	5	1	12	18	2.7	O	R
Houtsnip <i>Scolopax rusticola</i>	1	0	0	1	0.2	H	
Wulp <i>Numenius arquata</i>	2	0	0	2	0.3	O	
Tureluur <i>Tringa totanus</i>	2	1	0	3	0.5	O	R
Holenduif <i>Columba oenas</i>	2	4	4	10	1.5	H*	
Houtduif <i>Columba palumbus</i>	8	3	19	30	4.6	H	
Koekoek <i>Cuculus canorus</i>	4	2	4	10	1.5	M	R
IJsvogel <i>Alcedo atthis</i>	1	1	0	2	0.3	M	
Draaihals <i>Jynx torquilla</i>	0	0	1	1	0.2	H*	R
Groene Specht <i>Picus viridis</i>	1	1	3	5	0.8	H	R
Grote Bonte Specht <i>Dendrocopos major</i>	7	5	9	21	3.2	H	
Kleine Bonte Specht <i>Dendrocopos minor</i>	5	3	4	12	1.8	H	
Boomleeuwerik <i>Lullula arborea</i>	2	0	0	2	0.3	H*	
Veldleeuwerik <i>Alauda arvensis</i>	20	0	0	20	3.0	O	R
Boompieper <i>Anthus trivialis</i>	20	14	29	63	9.6	H*	
Graspieper <i>Anthus pratensis</i>	36	0	6	42	6.4	O	R
Gele Kwikstaart <i>Motacilla flava</i>	13	5	7	25	3.8	O	R

Drentse Vogels 29 (2015)

Soort Species	A	B	C	Totaal	N/100 ha	Habitat	RL
Oppervlakte Area (ha)	324	80	252	656	656		
Witte Kwikstaart <i>Motacilla alba</i>	7	8	5	20	3.0	O	
Winterkoning <i>Troglodytes troglodytes</i>	25	3	38	66	10.1	H	
Heggenmus <i>Prunella modularis</i>	10	1	11	22	3.4	H*	
Roodborst <i>Erithacus rubecula</i>	26	9	27	62	9.5	H	
Blauwborst <i>Luscinia svecica</i>	16	4	19	39	5.9	M	
Gekraagde Roodstaart <i>Phoenicurus phoenicurus</i>	8	8	19	35	5.3	H	
Paapje <i>Saxicola rubetra</i>	0	0	2	2	0.3	O	R
Roodborsttapuit <i>Saxicola rubicola</i>	10	3	19	32	4.9	H*	
Merel <i>Turdus merula</i>	44	21	88	153	23.3	H	
Zanglijster <i>Turdus philomelos</i>	8	4	22	34	5.2	H	
Grote Lijster <i>Turdus viscivorus</i>	2	1	1	4	0.6	H*	
Sprinkhaanzanger <i>Locustella naevia</i>	13	1	22	36	5.5	M	
Snor <i>Locustella luscinioides</i>	2	0	4	6	0.9	M	R
Rietzanger <i>Acrocephalus schoenobaenus</i>	11	0	18	29	4.4	M	
Bosrietzanger <i>Acrocephalus palustris</i>	6	5	56	67	10.2	M	
Kleine Karekiet <i>Acrocephalus scirpaceus</i>	20	9	52	81	12.3	M	
Spotvogel <i>Hippolais icterina</i>	2	1	10	13	2.0	H*	R
Braamsluiper <i>Sylvia curruca</i>	2	0	0	2	0.3	H*	
Grasmus <i>Sylvia communis</i>	57	17	81	155	23.6	H*	
Tuinfluiter <i>Sylvia borin</i>	28	9	56	93	14.2	H	
Zwartkop <i>Sylvia atricapilla</i>	27	15	59	101	15.4	H	
Fluiter <i>Phylloscopus sibilatrix</i>	1	0	0	1	0.2	H	
Tjiftjaf <i>Phylloscopus collybita</i>	34	13	73	120	18.3	H	
Fitis <i>Phylloscopus trochilus</i>	56	13	48	117	17.8	H	
Goudhaan <i>Regulus regulus</i>	5	0	1	6	0.9	H	
Grauwe Vliegenvanger <i>Muscicapa striata</i>	4	4	6	14	2.1	H	R
Bonte Vliegenvanger <i>Ficedula hypoleuca</i>	4	1	2	7	1.1	H	
Staartmees <i>Aegithalos caudatus</i>	7	2	8	17	2.6	H*	
Glanskop <i>Poecile palustris</i>	1	0	0	1	0.2	H	
Matkop <i>Poecile montanus</i>	4	3	4	11	1.7	H	R
Zwarte Mees <i>Periparus ater</i>	1	0	0	1	0.2	H	
Pimpelmees <i>Cyanistes caeruleus</i>	28	16	53	97	14.8	H	
Koolmees <i>Parus major</i>	24	14	39	77	11.7	H	
Boomklever <i>Sitta europaea</i>	3	3	4	10	1.5	H	
Boomkruiper <i>Certhia brachydactyla</i>	11	12	33	56	8.5	H	
Wielewaal <i>Oriolus oriolus</i>	3	1	2	6	0.9	H	R
Grauwe Klauwier <i>Lanius collurio</i>	0	0	6	6	0.9	H*	R
Gaai <i>Garrulus glandarius</i>	3	2	9	14	2.1	H	
Zwarte Kraai <i>Corvus corone</i>	5	1	8	14	2.1	H*	
Spreeuw <i>Sturnus vulgaris</i>	9	14	31	54	8.2	H*	
Huisvink <i>Passer domesticus</i>	0	0	3	3	0.5	H*	R
Ringmus <i>Passer montanus</i>	0	0	1	1	0.2	H*	R
Vink <i>Fringilla coelebs</i>	35	17	55	107	16.3	H	
Groenling <i>Chloris chloris</i>	3	0	1	4	0.6	H*	
Putter <i>Carduelis carduelis</i>	14	1	4	19	2.9	H*	
Kneus <i>Linaria cannabina</i>	10	2	7	19	2.9	H*	R
Goudvink <i>Pyrrhula pyrrhula</i>	2	2	2	6	0.9	H	
Appelvink <i>Coccothraustes coccothraustes</i>	2	1	5	8	1.2	H	
Geelgors <i>Emberiza citrinella</i>	21	14	30	65	9.9	H*	
Rietgors <i>Emberiza schoeniclus</i>	61	15	74	150	22.9	M	

Water en moeras

Met 30 soorten en 1131 paren vertegenwoordigen water- en moerasvogels ongeveer een derde van de broedvogelstand. Dit habitat neemt ruim de helft van de oppervlakte van het gebied in beslag. Het meest talrijk en wijd verbreid zijn de Wilde Eend (180 paren), Meerkoet en Rietgors (elk 150 paren). De verspreiding van deze soorten laat mooi de meest natte moerassige delen langs de beeklopen zien. De Rietgors is vrij gelijkmatig verspreid, terwijl de Wilde Eend en Meerkoet concentraties laten zien in de natte en diepe moerasruigten. De vrij talrijke Grauwe Gans (76), Waterhoen (63), Waterral (61), Kuifeend (28) en Krakeend (23) hebben in grote lijnen eenzelfde maar wat ijlere verspreiding. De kaart van de Waterral lijkt als twee druppels water op die van het Waterhoen, terwijl Kuif- en Krakeend meer bijeen zitten in de natste delen met stukken open water. In deze natste delen zijn ook Dodaars (6), Fuut (6), Geoorde Fuut (2), Wintertaling (14), Zomertaling (19) en Slobeend (16) aangetroffen. Kleine Karekiet (81), Bosrietzanger (67), Blauwborst (39), Sprinkhaanzanger (36) en Rietzanger (29) zijn talrijk aangetroffen, maar vrijwel alle met een kenmerkende verspreiding. Kleine Karekieten zijn vrijwel uitsluitend in rietvegetaties geregistreerd. In Roonboom komen rietvegetaties op meer plekken voor dan in De Marsen (één concentratie) en in Bergstukken (twee concentraties). De Rietzanger is behalve in riet ook in lisdodde en andere natte ruigte gehoord, terwijl de Sprinkhaanzanger tevens vaak wat drogere struisriet frequenteert en daardoor breder verspreid zit. De verspreiding van de Blauwborst vertoont overeenkomst met die van de Sprinkhaanzanger, is dichter in percelen met enkele wilgenstruiken. Bosrietzangers zijn nauwelijks in De Marsen en Bergstukken vastgesteld, terwijl ze in Roonboom volop aanwezig waren, in het bijzonder in en aan randen van met kruidenruigte en wilgen deels dichtgegroeide sloten.

Een van de meest opmerkelijke moerasvogels is de Roerdomp met nota bene 10 paren. In april zijn in de ochtendschemering zowel in De Marsen als in Bergstukken-Roonboom meermalen drie of vier Roerdampen tegelijk gehoord en op 4 april vanuit de Bergstukken 6. Roerdampen riepen vaak vanuit kleine stukken riet- of lisdoddevegetatie en uit diepe voormalige ruigbegroeide sloten, maar herhaaldelijk zaten ze ook in natte velden pitrus en liesgras, een vegetatie lager dan 1 m. Het gebied moet haast wel zeer voedselrijk zijn voor de Roerdomp en is bovendien rustig. Het Porseleinhoen is op 15 plaatsen gehoord. Meestal werden, vooral in de schemering, enkele roepende vogels gehoord, maar op 1 mei riepen er 5 in De Marsen en op 17 mei 7 in Roonboom. Onverwacht in dit type moeras is de Snor (6). Enkele zongen in vrij dichte riet- of lisdoddevegetatie, maar andere vanuit wat ruige liesgrasvegetatie. Verder zijn als bijzonderheid twee territoria van IJsvogels (De Marsen, Bergstukken) vastgesteld en één van de Bruine Kiekendief aan de hand van alarm op de waarschijnlijke broedplaats (Roonboom).

Open grasland

Er zijn 13 soorten met 151 paren aangetroffen op (vernatte) restanten van de oorspronkelijke open graslanden. Het zijn in hoofdzaak weidevogels die het hier hebben weten vol te houden of zich hebben gevestigd. Oorspronkelijk besloeg open grasland

meer dan de helft van het gebied, maar na herinrichting en door vernatting en ander beheer is er nu nog 75 ha (11%) over. Graspieper (42 paren), Gele Kwikstaart (25), Veldleeuwerik (20) en Watersnip (18) zijn de meest talrijke vertegenwoordigers. Hun verspreiding is grotendeels geconcentreerd in De Marsen waar nog stukken geschikt open en minder intensief begraasd grasland aanwezig zijn. De Graspieper zit er met 36 paren vrij wijd verspreid in vooral vochtig-grazige vegetaties, terwijl het aantal in Roonboom blijft steken op 6. Watersnippen zijn juist vastgesteld in grotendeels vernatte voormalige graslanden in Roonboom, waar er soms tien tegelijkertijd aan het baltsen waren. Kieviten (9) vestigden zich onder andere op de in april-mei droogvallende grazige percelen in de Bergstukken; mogelijk waren ze verdreven uit de omliggende regulier gebruikte agrarische gebieden. Van de meeste overige soorten van open grasland, zoals Kwartel, Ooievaar, Paapje, Tureluur, Scholekster en Wulp zijn per soort 2 of 3 paren genoteerd.



Beekloop nabij Gees met voornamelijk liesgras en pitrus, 7 juni 2015. The brook near the village of Gees, with predominantly reed sweet-grass and soft rush.

Halfopen grasland en bos

Ruim de helft van de vogelsoorten (52) met een broedpopulatie van 1795 paren is in dit habitat vastgesteld, terwijl het ongeveer een derde van het gebied beslaat. In ver-

gelijking tot de andere twee habitats heeft dit type nog veel verwantschap met het voormalige landschap, alleen is het veel natter en ruiger geworden. Merel (153), Tjiftjaf (120), Fitis (117), Vink (107), Zwartkop (101), Pimpelmees (97) en nog tien andere talrijke soorten zijn vrijwel overal in het halfopen landschap als ook in de bosjes vastgesteld.

Kenmerkende broedvogels van het halfopen landschap (gemarkeerd met H* in tabel 1) zijn met 21 soorten en 515 paren ruim vertegenwoordigd in de Geeserstroom. De Grasmus (155) is verreweg het talrijkst en duikt op zodra er maar enige ruigte met bramen, struiken en wat bomen is. Zwaartepunten in de verspreiding zijn vooral de randen van het gebied en gedeelten met solitaire struiken en bomen en ruigten langs wegen, paden en perceelranden. De verspreiding van Geelgors (65), Boompieper (63) en Roodborsttapuit (32) lijkt op die van de Grasmus, maar is minder dicht. De Roodborsttapuit is echter ook in vrij open en natte gebieden aangetroffen. Sommige soorten zaten geclusterd in geschikte gebieden. Zo zaten 9 van 13 Spotvogels in 10-15 m hoge loofbomen met ondergroei van wilgenstruiken langs sloten aan de westgrens van Roonboom en de zes Grauwe Klauwieren vooral in braamstruwelen met afgetakelde elzensingels of in oude eikenstrubben met veel dood hout, juist aan de noordoostzijde van Roonboom. Ook de op 17 mei volop zingende en oude spechtengaten inspecterende Draaihals zat hier in oude eiken en foerageerde geregeld in de besloten graslandjes en langs het zandpad. De twee Boomleeuweriken hadden hun territoria op kortgrazige en lokaal zandige graslanden aan de westzijde van De Marsen.

Kenmerkende vogels van ouder bos (13 soorten) zijn vooral in de kleine bospercelen en in oude houtwallen, bomenrijen, elzensingels, weg- en erfbeplanting aangetroffen. Gekraagde Roodstaart (35), Grote Bonte Specht (21), Grauwe Vliegenvanger (14), Kleine Bonte Specht (12) en Boomklever (10) zijn de meest talrijke vertegenwoordigers. Hun verspreiding is geconcentreerd in delen met de oudste bomen aan de zuidzijde van De Marsen, lokaal in de Bergstukken en in de oost- en zuidoostzijde van Roonboom. De bosjes hebben de meest diverse bosvogelstand met o.a. enkele paren van Appelvink, Fluiter, Glanskop, Goudhaan, Groene Specht, Houtsnip en Zwarte Mees.

Rode Lijst

In 2015 zijn in de Geeserstroom 23 broedvogelsoorten van de Rode Lijst (van Beusekom *et al.* 2005) vastgesteld met in totaal 279 paren (tabel 1). Het zijn tien soorten van halfopen grasland (totaal 79 paren), zeven van water en moeras (90) en zes van open grasland (110). De drie meest talrijke soorten, Graspieper, Gele Kwikstaart en Veldleeuwerik, zitten voornamelijk in open grasland. In halfopen grasland zijn vooral Kneu, Grauwe Vliegenvanger, Spotvogel en Matkop sterk vertegenwoordigd. Op de Snor na zijn alle moerasvogels van de Rode Lijst met 10 of meer paren vastgesteld. In de periode 2004-2014 zijn nog tien andere soorten van de Rode Lijst meestal als incidentele broedvogel gemeld, waaronder de Grutto, Kwartelkoning, Patrijs, Ransuil en Zomertortel.



Boven: Afstervende elzensingels in voormalig kleinschalig cultuurland bij Zwinderen, 7 juni 2015, onder: Graslandjes met ruige perceelgrenzen met vooral bramen, elzen en eiken, broedplaats van Grauwe Klauwier en Draaihals, 17 mei 2015. *Upper: dying oak rows in previous small scale landscape, below: meadows with rough edges with bramble, alder and oak, breeding sites for Red-backed Shrike and Wryneck.*



Boven: Grote delen van het ondergelopen open landschap in De Marsen zijn begroeid met pitrus en lies-gras, 13 mei 2015, onder: Smalle beekdal bij de Tilweg, Gees met grazende Schotse hooglanders, 13 mei 2015. *Above: Large parts of inundated land are covered with soft rush and reed sweet-grass, below: Narrow brook valley with grazin highlanders.*



Boven: Voormalige en nu vernatte open graslanden aan de zuidzijde van Roonboom, 17 mei 2015, onder: Geeserstroom in De Marsen (Bollema) met lisdodde en opslag van els en grauwe wilg, broedplaats van de Roerdomp. Op de achtergrond de natte pitrusvlakte, 13 mei 2015. Above: Wet, open meadows in the southern part of Roonoom, below: Geeserstroom, The Marsen (Bollema) with reedmace, alder and willow, breeding habitat for Bittern.

Aantalsontwikkeling

Veranderingen in de broedvogelstand zijn in grote lijnen beschreven op basis van BMP-inventarisaties in de Mepperhooilanden (Puyman en Modderkolk 1987-2015), De Marsen (2007-11; Kerssies 2008) en Loodiep (van Tellingen 2011-15). Door onze andere werkwijze in 2015 stelden wij stevast hogere totalen vast en dat maakt reële kwantitatieve vergelijking met andere bronnen vrijwel onmogelijk (zie discussie).

Water en moeras: De meeste water- en moerasvogels hebben zich nieuw gevestigd in de heringerichte Geeserstream. Vestiging van Dodaars, Fuut, Roerdomp, Knobbelswaan, Grauwe Gans, Nijlgans, Grote Canadese Gans, Bergeend, Krakeend, Wintertaling, Zomertaling, Slobeend, Kuifeend, Tafeleend, Waterral, Waterhoen, Meerkoet, Kleine Plevier, Blauwborst, Rietzanger en Kleine Karekiet vond plaats tussen 2007 en 2009 in De Marsen, net na de herinrichting aldaar. Dat is althans af te lezen aan de BMP-telreeksen van de Mepperhooilanden en De Marsen. Na vestiging blijft de stand van de meeste soorten hier grosso modo gelijk, maar wel met flinke aantalsschommelingen. In de Mepperhooilanden waren Bosrietzanger en Rietgors al in 2002 toegenomen, dus enkele jaren voor de herinrichting. Ze bereikten hun maximum van 7-13 resp. 8-10 territoria in 2005-06.

Vestiging van de Roerdomp in 2008 was waarschijnlijk eenjarig en de volgende meldingen komen uit 2013 (3) en 2014 (8; De Marsen 4, Loodiep 3 en Bergstukken 1). De Snor wordt voor het eerst in 2011 in De Marsen genoemd en vervolgens met 4-7 territoria in 2012-14 in Loodiep. Uit 2009 komen de eerste meldingen van roepende Porseleinhoenen (Bergstukken 3, Roonboom 2) en daarna uit 2010 (1), 2013 (1) en 2014 toen er in alle gebiedsdelen totaal 7 werden geregistreerd. Het lijkt er op dat de Zomertaling direct na de herinrichting in Loodiep talrijker was dan nadien: in 2007-2010 2-8 paren en daarna 0-1. De volgende soorten zijn in de periode 2004-15 als incidentele broedvogel in de Mepperhooilanden/De Marsen gemeld (steeds 1 paar tenzij anders vermeld): Kluut *Recurvirostra avosetta* (2007), Kokmeeuw *Chroicocephalus ridibundus* (2008, 10 paren), IJsvogel *Alcedo atthis* (2010), Kwartelkoning *Crex crex* (2011) en Geoorde Fuut *Podiceps nigricollis* (2011, 2014).

Open grasland: Van de oorspronkelijke vogelstand van het open grasland is weinig meer over, maar veel was er al verdwenen voordat de herinrichting plaatsvond. De lange reeks van de Mepperhooilanden laat zien dat de opgetelde stand van twaalf vogelsoorten van het open grasland tussen 1987 en 2002, dat is voor de herinrichting, met gemiddeld 20 paren het hoogst was. Na de herinrichting was er afname tot 9,5 paren in 2004-09 en 6,7 in 2010-15. Vier soorten verdwenen hier: Patrijs *Perdix perdix* (1994), Grutto *Limosa limosa* (1999), Wulp (2002) en Scholekster (2008). Afwijkend hiervan is de gemiddeld lichte toename over de gehele periode van Kwartel, Tureluur en Gele Kwikstaart, terwijl de Graspieper er eerst toeneemt, in 2004-10 het hoogste gemiddelde scoort, om daarna weer af te nemen. Het Paapje was voor de herinrichting van de Mepperhooilanden een vrijwel jaarlijkse broedvogel met meestal 1-2 paren, maar na de herinrichting zijn geen territoria meer vastgesteld. De ontwikkeling van open graslandsoorten in de korte reeksen in De Marsen (2004-11) en

Loodiep (2011-15) vertoont hiermee verwantschap, zoals afname (en verdwijnen) van Patrijs, Scholekster, Kievit, Grutto, Wulp en Veldleeuwerik. De stand van de Kwartel, Watersnip, Tureluur, Graspieper is in deze gebieden ongeveer gelijk gebleven, terwijl de Gele Kwikstaart in De Marsen (2007-11) lijkt toe te nemen en in Loodiep (2011-15) af te nemen. Het Paapje zat in De Marsen steeds met 1-2 paren terwijl hij in Loodiep terugliep van 4 naar 0.

Halfopen grasland en bos: In de Mepperhooilanden laten vijf vrij talrijk voorkomende soorten met lange reeksen (Boompieper, Geelgors, Grasmus, Kneu, Roodborsttapuit) sinds 1987 in grote lijnen eenzelfde ontwikkeling zien. Tussen 1987 en 2002, voor de herinrichting, neemt de stand toe of ze vestigen zich er (Roodborsttapuit 1992) en de opgetelde stand van de zes soorten bedroeg toen jaarlijks gemiddeld 20 paren. Tussen 2004 en 2010, na de herinrichting, bereiken alle soorten hun hoogste gemiddelde stand met 23 paren. In 2011-15 nemen vervolgens alle soorten weer af naar een gemiddelde van 12 paren. Enige nuance in dit patroon vertoont de Boompieper met geringe verschillen in de stand tussen de drie perioden (4,2 tot 4,4 paren) en de Geelgors en Grasmus met vrijwel gelijke stand in de eerste twee perioden (Geelgors 8,4-9,0, Grasmus 5,1-5,3). De korte reeksen in De Marsen (2007-11) laten bij dit zestal een gelijkblijvende, maar sterk schommelende stand zien, terwijl in Loodiep (2011-15) het vooral afname is wat de klok slaat; alleen de Grasmus blijft hier gelijk, maar met wisselende totalen. Veel van de overige vogels van het halfopen grasland en bos zijn in de lange reeksen van de Mepperhooilanden en ook in de twee korte reeksen van De Marsen en Loodiep matig vertegenwoordigd of de aantallen laten zich lastig vergelijken, onder meer door sterke jaarlijkse schommelingen. Enkele opmerkingen: De Grauwe Klauwier is voor het eerst geregistreerd in de Mepperhooilanden in 2002 en vervolgens bijna jaarlijks 1 paar in 2004-2009. Verder zijn er meldingen van 1 paar Grauwe Klauwieren in 2011 in De Marsen en 1 paar in 2007 en 4 paar in 2012 in Loodiep. De Torenvalk *Falco tinnunculus* was tot 2012 vrijwel jaarlijkse broedvogel in de Geeserstroom met 1-2 paren en de Zomertortel *Streptopelia turtur* met 1-3 paren tussen 1993 en 2009. De Bosuil *Strix aluco* is als broedvogel gemeld in 2007 en de Ransuil *Asio otus* in 2011. Van de Kleine Bonte Specht (1-2) en Appelvink (1-4) zijn er vooral vanaf 2007 vrijwel jaarlijks waarnemingen uit de broedtijd, waarvan opmerkelijk veel uit de Bergstukken. Van de in dit deel van Drenthe zeldzaam voorkomende Glanskop is er een melding uit 2008 (rand Mepperhooilanden). Zingende Wielewalen *Oriolus oriolus* zijn waargenomen in 2009 (De Marsen) en 2014 (Loodiep) en in 2013 vestigde zich een Nachtegaal *Luscinia megarhynchos* in Loodiep.

Discussie

In grote lijnen was het voorkomen van water- en moerasvogels in de nieuw ingerichte Geeserstroom bekend uit de publicatie van Piet Kerssies (2008), uit de BMP-tellingen en uit bronnen zoals waarneming.nl, maar de aantallen die wij vaststelden in 2015 waren boven verwachting met populaties van vele tientallen paren van bijvoorbeeld

Bosrietzanger, Grauwe Gans, Meerkoet, Rietgors, Rietzanger, Waterral, Waterhoen en Wilde Eend. Aantallen van Porseleinhoen, Roerdomp, Snor en Zomertaling waren verrassend. Ook van sommige soorten in de open en halfopen graslanden konden aanzienlijke aantallen aan het papier worden toevertrouwd, zoals Geelgors, Gele Kwikstaart, Gekraagde Roodstaart, Grasmus, Graspieper, Grauwe Klauwier, Kleine Bonte Specht en Wielewaal. Het grote aantal vastgestelde soorten van de Rode Lijst bevestigt het vogelkundige belang van dit gebied in ontwikkeling.

In nieuw ingerichte moerasgebieden blijkt de water- en moerasvogelpopulatie vaak in de beginjaren na de inrichting een piek te bereiken, om daarna terug te vallen naar een lager niveau. In de Geeserstream is de vestiging van de meeste water- en moerasvogels goed vastgelegd, maar niet wanneer de piek in de populatie werd bereikt. Maar wie weet hebben wij in 2015 de piek vastgelegd?

Helaas zijn de verschillen tussen onze inventarisatie in 2015 en die van de andere bronnen zo groot dat een realistische vergelijking niet goed mogelijk is. Verschillen in werkwijze, deskundigheid, ervaring en interpretatie van waarnemingen in het veld zullen hieraan ten grondslag liggen. Territoriumkarteringen leveren een interpretatie op van de werkelijkheid, geen absolute aantallen.

Wat betreft de werkwijze kunnen verschillen bijvoorbeeld veroorzaakt zijn door het lopen van vaste routes zoals BMP-tellers doen, conform de BMP-handleiding (van Dijk & Boele 2011), terwijl wij juist alle gebieden doorkruisten en zoveel mogelijk streefden naar maximale aantallen tijdens één bezoek in de optimale telperiode. In het overlappende Loodiep resulteerde dit in verschillen tussen beide inventarisaties met als meest extreme: Wilde Eend 20 versus 83, Meerkoet 19 en 53, Grauwe Gans 10 en 26 en Bosrietzanger 11 en 46. In Loodiep werd in mei-juni niet vroeger dan 5.30-6.00 uur gestart, waardoor juist de zangpiek van veel bos- en moerasvogels (gedeeltelijk) zal zijn gemist, hetgeen tot een aanzienlijke onderschatting kan leiden (Hustings *et al.* 1992).

Het nu nog jonge open moeras heeft op veel plaatsen een vrij eenvormige vegetatie, waarbij vooral de waterstand en de mate van runderbegrazing bepalend lijken te zijn voor de ontwikkeling. Voor water- en moerasvogels is het in verband met voedsel, dekking en nestgelegenheid belangrijk dat er gebieden zijn met blijvend open water, naast enigszins ruige moerasbegroeiing. In 2015 constateerden wij voortgaande verruiging met vooral pitrus van open kortgrazige graslanden. Runderbegrazing heeft nu het meeste effect op de vegetatie in De Marsen en Bergstukken. Bij zakkend waterpeil trekt het vee dwars door vegetaties waar moerasvogels nestelen. Verschil in begrazing tussen De Marsen (vrij intensief) en Roonboom (weinig) ligt mogelijk ten grondslag aan de verschillen in de stand van Gele Kwikstaart, Graspieper en Veldleeuwerik met tientallen paren in De Marsen en geringe aantallen of niets in Roonboom. Het tegenovergestelde is het geval bij Watersnip, Bosrietzanger en Kleine Karrekiet. In het voormalige halfopen landschap zijn op de natste plekken de oude bomen inmiddels grotendeels afgestorven, terwijl in wat minder natte delen de aftakeling in volle gang is. Bomen aan de hoge randen van het beekdal zijn nog grotendeels intact. Deze fase van aftakeling, in combinatie met verruiging van de ondergroei met bramen en dergelijke lijkt voor sommige vogelsoorten gunstig door aanbod van voed-

sel, zoals insecten, en nestgelegenheid, maar dat zal veranderen als de bomen groten-deels zijn verdwenen. In delen van Roonboom en De Marsen beginnen enkele percelen dicht te lopen met 1-2 m hoge opslag van els, berk of wilg.

We zijn benieuwd hoe het gebied zich landschappelijk zal ontwikkelen en hoe de vogelstand er op zal reageren. Wij adviseren de BMP-tellers om nog jarenlang door te gaan, zodat die ontwikkeling in dit spannende moerasgebied goed gevolgd zal worden.

Waarnemingen van potentiële broedvogels zoals Aalscholver, Brandgans, Grote Zilverreiger, Kraanvogel, Roodhalsfuut en zelfs Zwarte Ooievaar of te verwachten broedvogels als Klein of Kleinst Waterhoen, maar vooral ook de ontwikkeling van de ‘gewone’ soorten kunnen in de toekomst voor verrassingen zorgen in dit aantrekkelijke en rustige gebied.

Dank

Met dank aan Peter Modderkolk, Evert Puyman en Geert van Tellingen voor inzage in hun BMP-inventarisaties en gezamenlijke veldbezoeken met Peter en Geert. Bert Versluijs (Staatsbosbeheer) wordt bedankt voor de BMP-gegevens van Piet Kerssies en toestemming tot betreding van de moerasgebieden.

Summary: Van Dijk A.J. & Kleine J. 2015. Breeding birds in the wetland Geeserstroom, a decade after creating. *Drentse Vogels 29*: 38-57.

In 2015 in the wetland Geeserstroom (656 ha) in South-Drenthe a breeding bird survey was carried out, using the mapping method. Ten years ago a former brook valley was turned into a water retention area. In 2015 large parts of the area were inundated, with water depth up to approximately 1 m. More than half of the area consists of almost treeless marsh and was mainly covered with swamp vegetation of grasses and rushes, with locally some reed and cattail. Small areas (11%) are the remains of former open pastures. Nearly one third of the area consists of wood-pasture landscape, with hedgerows, groves, bushes, thickets of oak on higher- and alder on lower grounds. In wet areas many old trees drowned and (partially) died.

Of the total 95 species and 3077 pairs (table 1), about one third were marshland birds (30 species, 1131 pairs), more than half woodland species (52 species, 1795 pairs) and only 11% meadow birds (13 species, 151 pairs). Mallard (150 breeding pairs), Coot (150) and Reed Bunting (150) were among the most common species in the marshes, while ten marsh species have populations of 20-90 pairs including Marsh Warbler, Bluethroat and Water Rail. Extraordinary marsh species were Spotted Crake (15 pairs), Bittern (10) and Savi's Warbler (6).

Woodland birds are represented predominantly by inhabitants of younger trees and partly open woodland such as Blackbird (153), Willow Warbler (117), Whitethroat (155), Yellowhammer (65) and Redstart (35). Surprisingly we found 12 pairs of Lesser Spotted Woodpecker, 6 Red-backed Shrike, 6 Golden Oriole as well as 1 Wryneck.

The population of meadow birds is relatively small, with the most numerous species Meadow Pipit (42), Yellow Wagtail (25), Skylark (20) and Snipe (18).

Literatuur

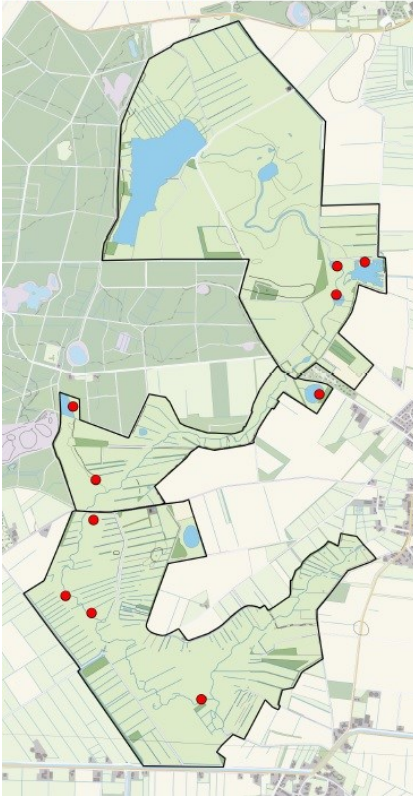
- Van Beusekom R., Huigen P., Hustings F., de Pater K. & Thissen J. 2005. Rode Lijst van de Nederlandse broedvogels. Tirion, Baarn.
- van Dijk A.J. & Boele A. 2011. Handleiding SOVON Broedvogelonderzoek. SOVON Vogelonderzoek Nederland, Nijmegen.
- Hustings M.F.H., Kwak R.G.M., Opdam P.F.M. & Reijnen M.J.S.M. (red.) 1985. Vogelinventarisatie. (Natuurbeheer in Nederland, 3). Pudoc, Wageningen, Nederlandse Vereniging tot Bescherming van Vogels, Zeist.
- Kerssies P. 2008. Het Geeserstroomgebied, een nieuw vogelparadijs! Drentse Vogels 22: 17-24.
- Modderkolk P. 2004-2015. BMP-inventarisatie in de Mepperhooilanden.
- Puyman E. 1987-2002. BMP-inventarisatie in de Mepperhooilanden.
- van Tellingem G. 2011-15. BMP-inventarisatie in Loodiep.

Adressen:

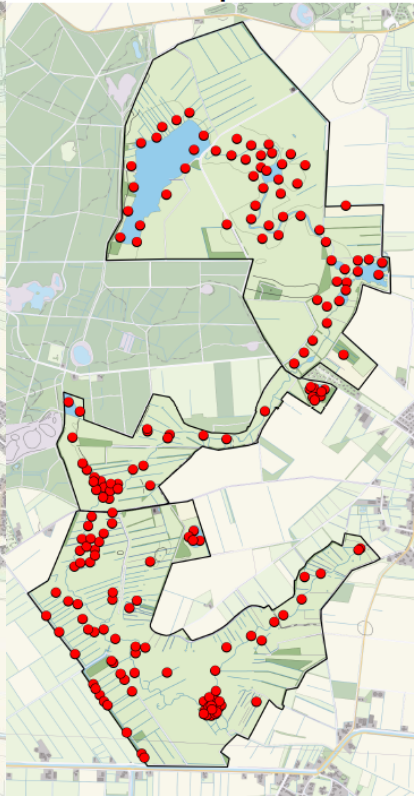
Arend J. van Dijk, Anserweg 8, 7965 PB Uffelte, Email: arend.vandijk@sovon.nl
Joop Kleine, Davidshoeve 1, 7991 PB Dwingeloo, Email: davidshoeve@hotmail.com

Bijlage 1 (volgende pagina's). Verspreiding in 2015 in Geeserstroom van Wilde Eend, Zomertaling, Waterral, Porseleinhoen, Watersnip, Grote B Specht, Boompieper, Graspieper, Gekraagde Roodstaart, Roodborsttaupuit, Merel, Sprinkhaanzanger, Bosrietzanger, Kleine Karekiet, Grasmus en Rietgors. *Breeding distribution in 2015 of Mallard, Garganey, Water Rail, Spotted Crake, Snipe, Great Spotted Woodpecker, Tree Pipit, Meadow Pipit, Redstart, Stonechat, Blackbird, Grasshopper Warbler, Marsh Warbler, Reed Warbler, Whitethroat and Reed Buntin.*

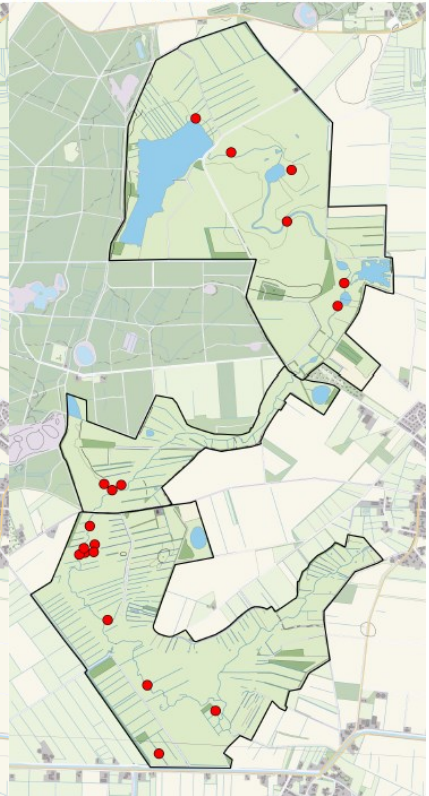
Roerdomp 10 paren



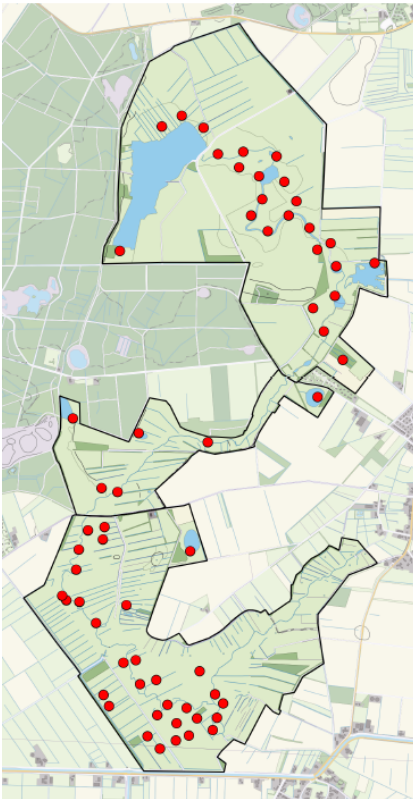
Wilde Eend 179 paren



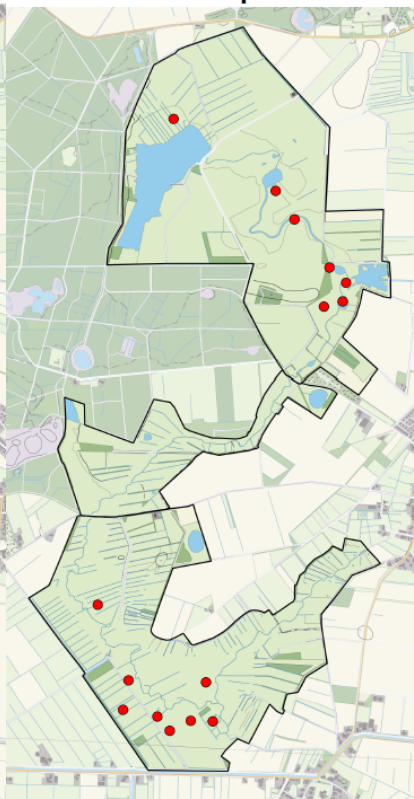
Zomertaling 19 paren



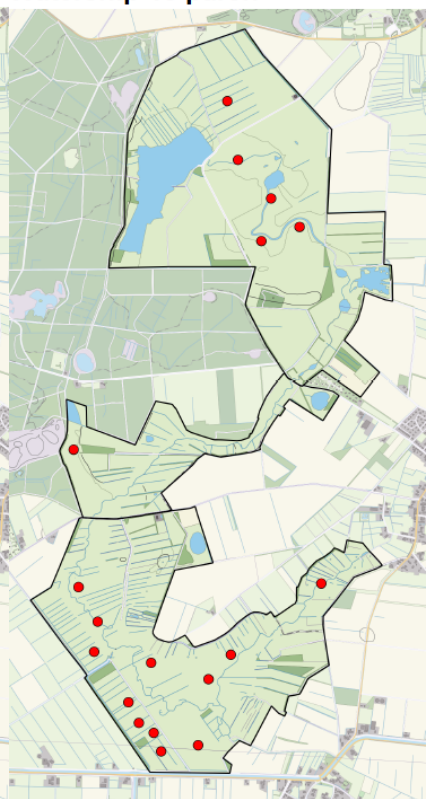
Waterral 61 paren



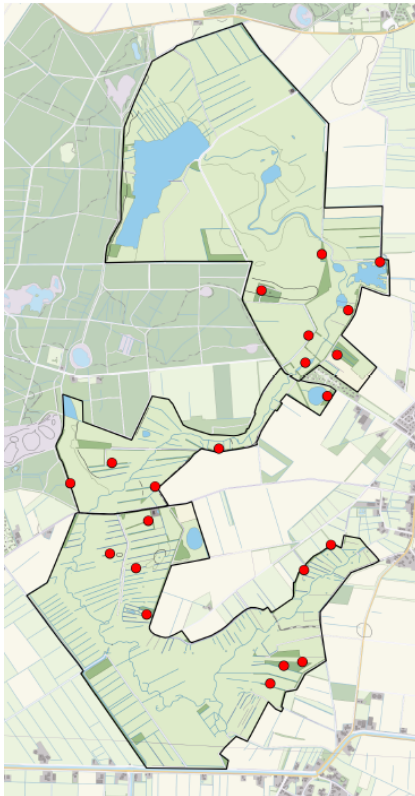
Porseleinhoen 15 paren



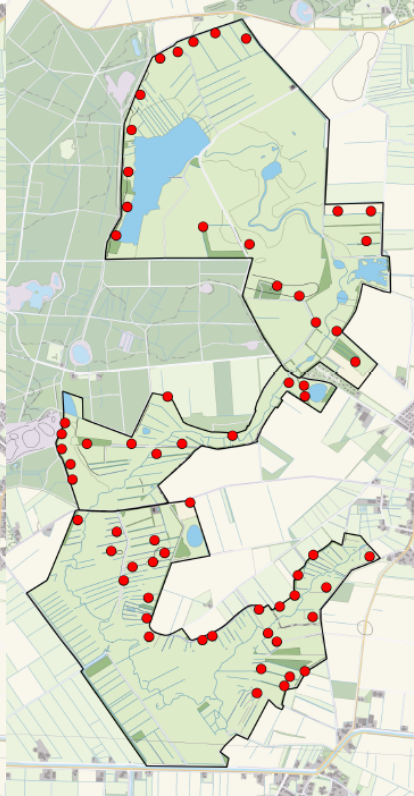
Watersnip 18 paren



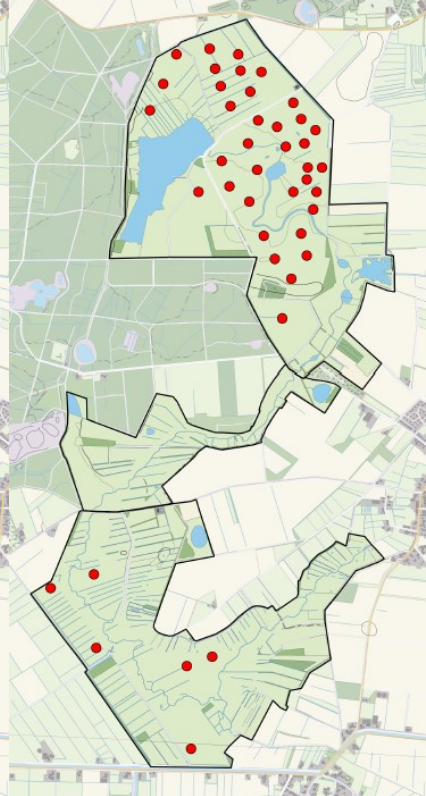
Grote Bonte Specht 21 paren



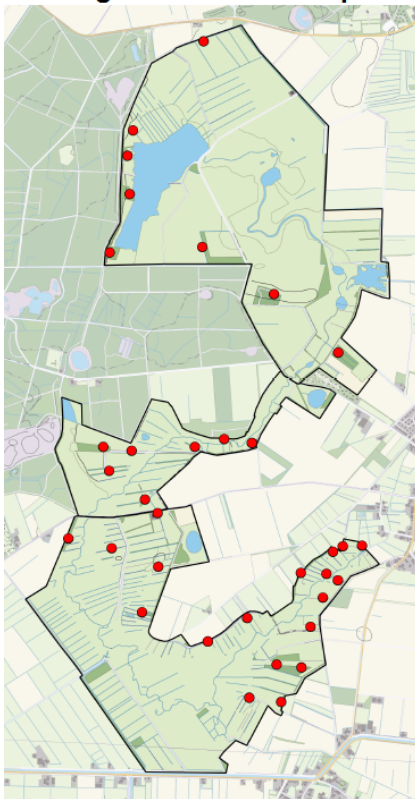
Boompieper 63 paren



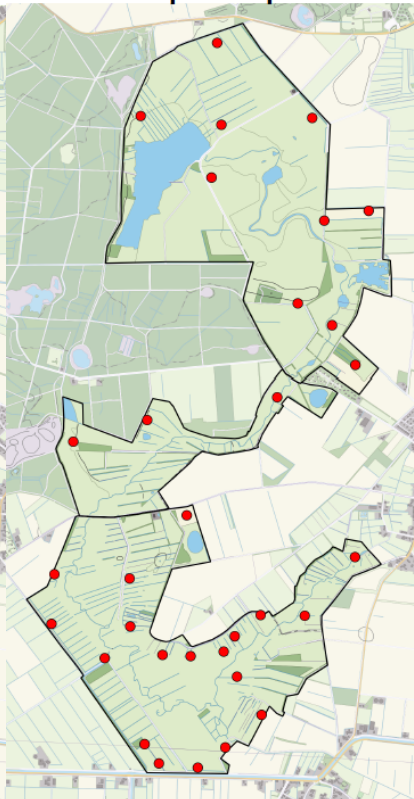
Graspieper 42 paren



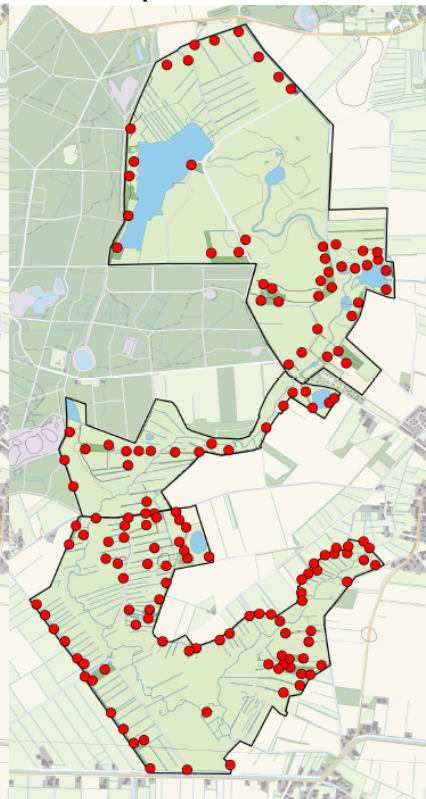
Gekraagde Roodstaart 35 paren



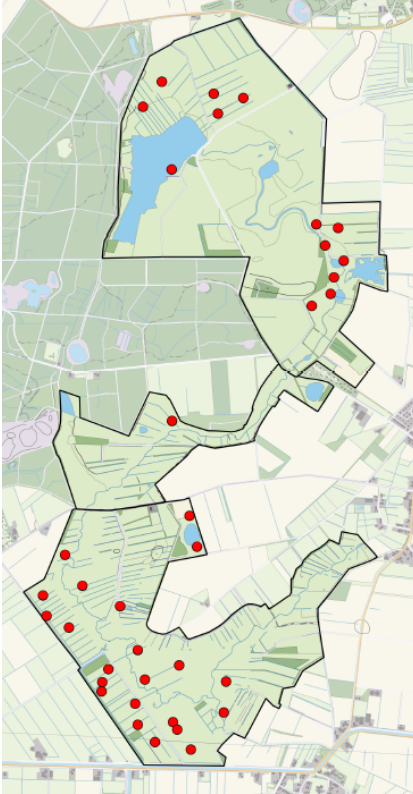
Roodborsttapuit 32 paren



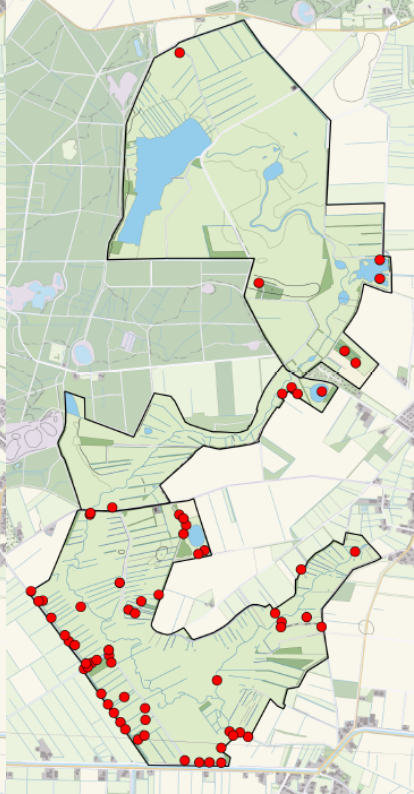
Merel 153 paren



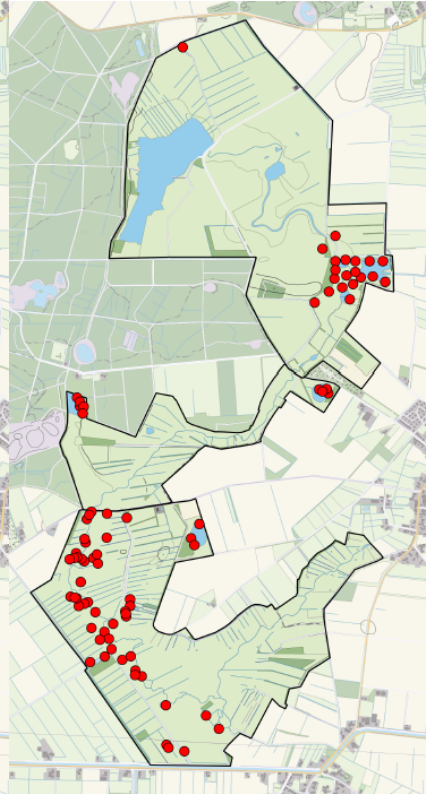
Sprinkhaanzanger 36 paren



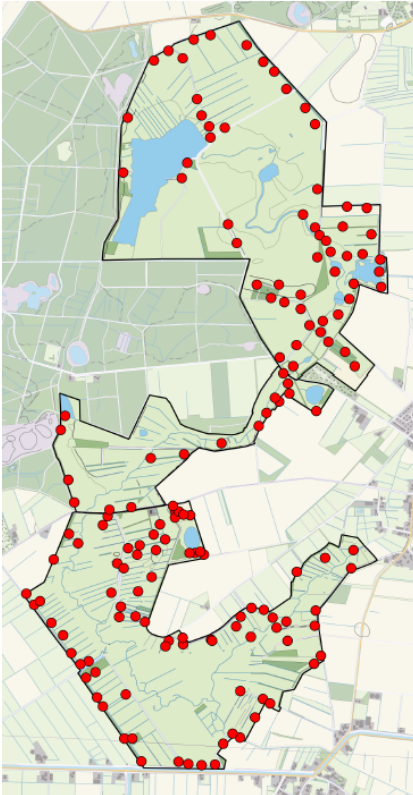
Bosrietzanger 67 paren



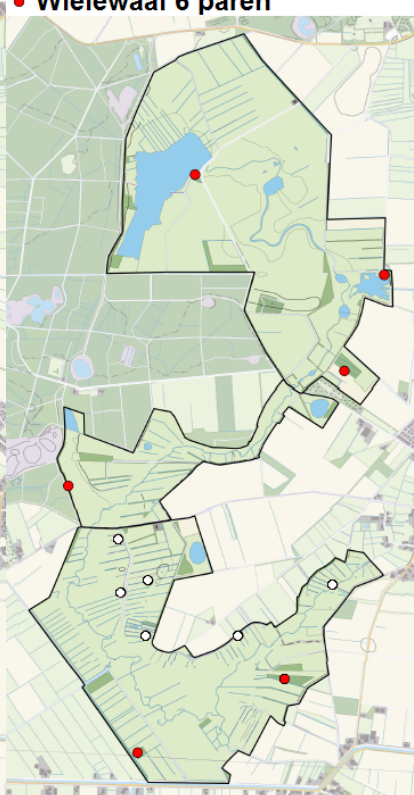
Kleine Karekiet 81 paren



Grasmus 155 paren



○ **Grauwe Klauwier 6 paren**
● **Wielewaal 6 paren**



Rietgors 150 paren

